

NORSK ETNOLOGISK GRANSKING

Emnenr. 12.

Fylke: Hordaland

Tilleggsspørsmålnr.

Herad: Voss

Emne:

Bygdelaag:

Oppskr. av:

Gard: Lid

(adresse):

Lilloe Obsens Veg 21, Grefsen G.nr. 189 Br.nr. 3.

A. Merk av om oppskrifta er etter eiga røynsle. Ja.

B. Eller om den er etter andre heimelsmenn: (ta også med alder, heimstad, yrke):

Eller eiga røynsle i 1890-åra. [Eg x født 1886.]

SVAR

1. I Lidagardane var dei i 1890-åra i nokon mån-
tekne tid med skiffbruk. I Kving 1895 la han far-
att Storåkeren og sådde den til med Alöver- og
engfrö. Det kom no elles av at han hadde
fått inn „vidlemustar“ (*Raphanus rapha-
nistrum*) med noko säkorn han hadde kjøpt
til seg på Fure-Fennu, og som ein kunde
ein kunne iktkje verha kvitt utan å leggja
åkeren att i 20 år. — Ekra var mannet
på dei engstykke som var tilsådde med
grasfrö (Kjöpefrö). Men dette var tydeleg
eit nyare man, Kjukken var beste
engja. Altulega kunne dei og seia, men det
galt vist dei fyrste åra. Hjå oss hadde vi
Løvekro, Haugekro, Gultshaugen, Kyrkjemyra,
Treesteigen og Ablu. Dette siste nede ved
Ljurdhusa på Nerehid, vel ein gamal åker opp-
kalla elles ei Ablu som no ingan elle visste
noko om. Ei ekra hadde ein gong vore åker
Kjukken derimot kunne hauskje i sume høve
lesse vera stekt opplyfda hö som iktkje
var trøtt olth. Stundom, men sjeldan kunne
ein høyra nemninga tälödn om engjälödn.

2.

Smøeng eller kaustige oftast smøengjælødn var ringare eng, som for lengt sidan var tilsådd med heimale høyfrø, eller òg ækerstøpper eller husmenn, som hadde grovt til eller at husmannsplassane var medtagne. Kjå oss var det òh smøeng i ei rime med Storakeren, med Lakkarhaugen, med Veklagroas, opp i Tråe og på Slettingafloten. Høyet på smøengja gjekk i øypjalødo. Skandorn kunne dei kalla all slåttemark utanfor sjølve engjælødn for smøeng, d. v. s. det som vi elles til vanlig kalla skrapel eller okrapebødn. Skrapelbødn rekna dei på lars i dalarsteigane. Dei var oppmerke (skulle vera 16 gamle mål; eit mål var 7 ^{alnarstenger} ~~alnarstenger~~, eller 8 nye = alnarstenger i kvar kant). Kjå oss var det smidje-
steigen eller midde halvvalarsteigen, så var det midde og øpste dalarsteigen, Laurateien som var ein halvvalarsteig, og så Nyggjerdolo øst som var rekna for ein dryg dalarsteig. Nyggjerdolo var utgjerd av åren då dei ca 1800 flykt avvegaren opp frå Bardalsvegen på alle fire furelidgardane. Nestparten av dei nedre dalarsteigane var langorvslått, men på Laurateien og i Nyggjerdolo var det mest like mykje stultorvslått. Dalarsteigslåtten vart oftast lligd. Slåttekaren greidde det godt på ei veke, ofte på fem dagar, og det gjekk gitt om dei som skulle ha åge to dalarsteigar på ei veke. Eg tykkjer hugsa det frå fyrst av (1890) var skrover for (eller 10 kroner) ein teig, og der til kosten. Slåttekaren do fyrst med langora det som høvde til det, og for så over kring Steinas og Kraks med stultorven. Eg hugsa at han for òhinte på meg og han Nils ender ein gang vi hadde åge Nyggjerdolo med borte langora.

Enne nr. 12

Blad nr. 3.

Når vi kjøpte høy, lauk ein av oss gutane vera i brotch og rjóa. Vart ikkje høyet godt roe, ville det brenna ut sjamt, og kunna verka skjemt. Dessutan ville ikkje høyet siga skikkeleg når det vart liggjande i ballar. Han fer tenkte å kaste eit par nevar med salt i høykalben for kvant 3-4 lass.

brann det så det vort varmt, og det la seg dogg oppå. Ein lauk vera over var med å få teke av det øvste våte høyet for kvar gong ein skulle ha nytt høy oppå, for elbo vart høyet skjemt og det vart ei øvst rand i kalben. Det beste engjakhøyet med kløver i tradd vi i ein særskild kalbe for at det ikkje skulle brenna.

I engjakalben skal vi skår, om lag 1 meter brei med amerikansk høykniv, det var visst nok som nyleg var home i bruk. For nyta dei høykrok, det same som vi gjorde i smachøykalben og i åghjålva. Men så var det ikkje så stor skilnad på høyet i desse kalbane for dei tok hit med kunstheng.

2) Rydjinga gjorde vi om våren, og det var helst kvennfolket som hadde dette arbeidet. Dei gjekk med siva og samla i hop kvist og roos og gamalt laus og la det i rudningsdyggje. Dei var arrine og vor lagte i ein kvatje eller der det var lagt saman steinar. Eit par kvennfolk kunne ha arbeid ei veker tid med 3-4 dagarsteigar. Ved rydjinga kunne òg kerane vera med når det galt om å siva veltte kroskar eller å ha veltte steinar som låg meinsleg hit for støtten. Men det vaulig vart berre mindre steinar som hadde fram lause eller var komne opp på annan måte, tekne med ved rydjinga. Kvisthaugane rotua, vi brende dei aldri. Men det hende

8195

4.
at han far samla dei ihop og høyrde dei
heim på meiralede nær dei vart (Stare).
Dei kunne då gå i grisaarden eller at
grovaste kvitene var tekne ut hit ned.

3) Eg minnst at han far høyrde mykje
hjarva i augja medmed Lakkarehaugane for
å få nekk mosen. Og så hadde han på
dugelig med myk for å ta resten.

4) Opp i åsen var "aoveitane" som leida
vatnet overfor lid åt Geilagros. Men det var
vel helst for å få kvednavotr åt dei
8 lidakvednane. På vart bruk var det
elles òg ei aoveit frå øvre Skittungaflåten
bort under Urdane og Lamsane og bort
til Botligardogros straks nedafor Fossen.
Denne vite var nok berre for å minna
på vatnet på liæn nedafor, der det eit
par gonger hadde vore små jordsfall,
det medole om lag 1880 levde eit lite
stykke overfor husa. Broen min har sidan
friska oppatt denne aoveita, men då pro-
besterte grunnen, har hadde nok vater for.

På Feitahaugen som han far brant opp
og la ett lit ehre, laga han litt ei fljaoveit
som han sette vater i med ei reuma or
Geilagros overfor Kloppa. Det var sand
og raumyllda i feitahaugen, men når vi
vatna, så vart det mykje gres likevel.
Han far brukte ei stor korr som han
fleyte einhver gongen, og fekk vatnet litt
å reuma utover, for fljaoveita låg lang,
etter ryggen på haugen. Det er nekk

sanne framgangs måten som eg sidan har
sett berberfolket mysker på, dei vatnar
åkerlappane sine opp i Atlasfjella.

5) Engjebøen gjøddole vi med nautamyk,
og det var nok gammalt det i grendene.
Meir enn halvparten av myskja gjekk til
engja. Smalagarden vart også leuka på
beide, men grisagarden gjekk i aokorn.
Etter kvart som det vart for fullt i dam-
men om vinteren kjøpte vi ut store myskje-
dyr på åkeren, men på bøen kjøpte
vi til vanlig pynt ut om våren og la
det i små dyrja, eit lass, eller eit halvt
lass i store dyrja. Dyrjeme lag i lette
kader, det heitte å rinde myk. Det
måtte helst ikkje vera meir enn eit
par dagar for mykja vart breidd og
riola. Mykkehjørva var kjøpt. Ho var
av stålpejern, sett i hop av friarma stykke
med ein pigg på kvar side i enden av
kvar arm, og med ein hjørteforma jernring
til å halda kvar 3 og 3 stykke saman. Eg
tykkjast hugsa dei på at desse hjørvene
kom i bruk på Voss ikring 1870. Før hadde
dei risbjørve laga av kverstoe og med
fastbunde bjørkeris in mellom. Når vi
riola myk, brukte vi den sida av hjør-
va som hadde dei kuttaste kinkane. Eindekar
kjøpte hjørva (med best) og kvænnfolk og
born gjekk med riva og raka og riola
myska nedover. Så kom han far kjøpende
frå hime kanten og let hjørva gå over den
ronda som var laga. På denne måten

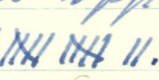
3538

2676

gjekk folket att og fram etter ronda med
sælvis som dei gjorde når dei slo eller
ploget i åkeren.

6) Tåbödn var den gjødde böen (uttala
tåbödn). Tåhöy var både ho mor og ho
bestemor.

7) Hevdasig var det meistar mottungje.

8. Engja vart berre hevda om våren. Om
reidskap, gjå under gjerumål 5. Dei brukte
greip, mykje greip til å breia med, men til
å lesa med i mottungjene brukte dei både
greip og teka. Den rike var heime laga.
Mykjeleden var den vanlege vossmykje.
Huden kan hadde berre ei flauta med ~~to~~ eit par
spelt-bein og ^{eit par} meldebein. Framme var det
ei svertjöl mellom meriane og bak var det
ei stor og brei bakfjöl med ei stor vidje.
i til å ta i så sleden ikkje skulle slengja
for mykje under køysinga. Dei brukte
oftast ein staur til å velta lasset av
med. Framme var det ei jarulyktje til
å hekta skokekroken i. Dei måtte ha minst
to dedar: ein leste og ein køyrde. Så hadde
vi eit pannebröt til å strika lassa opp
på ein stor stein i florsmüeren: .
Han Edling R..... køyrde mykje og kjeringje
leste. Så var ho ~~for~~ omheide og lugt uti;
og utpå dagen sa ho: Nei no lyf eg inn
og leggja meg. Å du greie vel eitt lass til!
Fram 1860-70 tok dei til med mykje kjer-
rer på hjul til å bruka somaridagen,
og dei gamle mykjeledene gjekk a-brukt 1900.

Utlattes hadde vi ikkje på Lid, når ein då
ikkje skulle rekne Helgasetteien, som
var ei utlatte på plasset Helgaset ovan-
for Dala, mest ei mils veg frå Lid. Der
var vi ein tur hvor summer of 60 høy-
et. Vi hadde ikkje særskilt lœe der, men
fekk ha høyet inn i Johaustilsløe der
vi stappa det inn oppå høykalleten hard
Nils. Det var eit netralass, og han far
mätte vera fyrst då of sa sitt. Vi bud-
de oss til med mat og greier når vi
skulle til Helgaset, og låg gjerne eit par
netter i ei av høyloene der. Var det fint
ver, turka vi høyet flatt, det var gjeldan
vi besja på Helgaset.

I lœda heime var lœven i midten, og så
var det høybrot på eine sida og det høit
til grunn, og kounerot på hi sida ova-
på floren. Slike lœbyggingar var det
hos alle 8 Lidamennene, dei kunne vera
leggde i lœda frå 1840 - 1875; vår var leggde
i 1868. I høybrotet utgjorde engjakabben
om lag $\frac{3}{4}$, resten var smalhøygjeld, for
det var berre eit bomb djuv så lenge ein
var i engjene. Det var på den sida av
brotet som smudde mot smalfloren. Puffa-
lœda var leggde som ei særskild oval
utax for lœveggen, og det var glugg ut
til den ves sida av lœvegluggen. Det var
best høyet av skrapet som gjekk i øykja-
lœda, det som det ikkje var orerymning
i, og som var best turka. For øykjahøyet
skulle helst ikkje berre. Blomhøy
mätte ein ikkje ha i øykjalœda, heller.

8.

ikkje det som det var for mykje fjun-
tapp i. Summe stader på Voss hadde
dei to slag øykjahøy, dei tok ut det
beste til nistehøy. Slik gjorde dei i
Tordalen. Der hadde dei elle fleire
slag namn på eng: Punteng der det
voks silkepunkt (*Agrostis tenuis*) som
var det finaste nistehøyet. Men tilbake
til Lid. Halveng var om lag det same
som småeng. Når høyet var fullt
av grove stykker av overryning, mjøs-
urt (*Filipendula ulmaria*) og andre grove
urter, kalla dei det bruktje (der voksa
den u ligg mellom u og ø. t. d. endevor-
kalen i gardsnamnet Björten). Slikt høyt
ble dei for mest opp i fjell-liane, og
slike frodige fjell-liaer heites Bruktje.
Det finst mange brukter på Voss:
i Torfinnsdalen, ovafor Uhoituo på Dale-
n, og mange steds i Ramndalen: Keringa-
brukte, Brukte på Langedalen, Brukte på
Fjellsetdalen. Det same namnet kjem vel
att i Brukefossen i Valldalen i Røldal og
i Brokkegardane i Setesdalen. Om det
er same ordet som i brukkvitel på Voss,
det veit eg ikkje. - Ho mor fortalde at
i gamle dagar ble dei mykje meir i
fjell enn dei gjere no. Ho minnest at
dei Björge ble i Storstona på Gulset
og Ørskte høyet. Det var ei mykje
Råpegras der, og det la eg saman til
eit framifrå surhå som kyrne var på
galne etter når dei kom heim med det
om vinteren. - Lengjaskallen i brotet

2676

10) Har far slutta med å beita i engjene ikring 1895, men før, og mange fæder også lunge etter, var det tikken å beita kyrne beita både haust og vår. Somden beitte på skrapet utover til fyrst i juni då vi leiførte på Solen med dei. Vi lærna gjelke smalen på dei ikkje skulle koma i åker og eng. Om hausten gjekk smalen på engjebåen til snøen kom. Her etter, at vi fekk skrev, varst dei innogjerde så der kom aldri loeist.

11) Veit ikkje noko om det.

12) Har kyrne og smalen beitte på liæen, varst dei sette inn i floren og smalfloren om kuelden, men om hausten gjekk smalen ute om makka og. I Åsagarden var vårflor til kvart bruk på Lid, men i mi tid var det berre ein av furelidane og to av Nærlidane som brukte "florene" som var det vanlege namnet på dei. Floren vår og deira Nistona var nedriden før 1890, så vi kalla det "florstuffe". Ved Ranne Storeråndn i Bordsvegen var ei eldre florstuff frå lida før bruk 1 og 3 varst Skifte i 1802. Hymsteinane ligg endå, det må ha vore ein 20-mantsflor. I florene hadde dei kyrne om nettene ein 14-dags tid om våren før jousok. Kven folk gjekk dit og mjölka. Mykje dei saule i vårflora, hadde dei utover skrapetåden nærmost til, og der møde dei Skog og Stein så det varst ein voll. ~~XX~~ Når dei sto i Nygjerdolo, drog dei høyet på lve "te vadla" for der varst dei meir osk, og stektare til å leggja feigen. Hjo har Johans-Nils (bruk 6) har dei hatt floren heilt til det neste. Herda hadde dei nok utover om våren.

2538

13). Atmed vassfloreu var det eit kalvatree.
 Føre utskiftingi mellom bruk 1 og 3 i 1865
 hadde bruk 1 eit gristree medafør husa
 og eit kalvatree ovafor husa på bruk 3; og
 dei føkk at ho Torbjørg sidan sørgde all
 sin dag over det gode gristreet som ho miste.
 Eit tree var ei lita inngjerding som dei hadde
 best gaaude i. Eit tree i skogen eller på stölen
 var derimot ei inngjerda slattermark. Når vi

14)

brukte nokre grindar, oftast fire, til å ha
 smalen innpå om kvelden, eller når det skulle
 vera skypping eller daktung, så heitte det
 berre grindaue. Grindaue var gjeme dette
 straks utafør tunet eller inn til løchymingun.
 Ei grind var laga av 4-5 remsar med ein staur
 i kvar ende. Dei var laga om lag som ei veg-
 grind, men berre mykje smekreare. Når dei var
 sette opp, la dei ei laus vidje om staurane i
 kvart hjørne. Sidan 1900 x dei ikkje i bruk.

19. Oppi på Bæret, 150-200m ovafor husa på bruk
 3, ~~er~~ ein flat som heiter Tråe. Vi veit om
 at åsagarden har vore flytt oppover fleire
 gonger, og ein gang for nokre hundre år
 sidan har nok åsagarden gått opp på
 Bæret, slik at Tråe var rett ovafor garden.
 Her har vore oppå den gamle ferdsleveggen
 frå Skuth og Viken gått, og vidare ned til
 Brynabruui over Runden og Gylabæret og over
 Brynalunden. Tråe var der som krøtera stod.
 Det har vore som ut slag halvveg der frå
 gammalt tid. Burtafør Tråe er Rudningsbæret
 (på bruk 1). Dette namnet viser òg at åsen (d.
 v. ø. skogen med gautbeite) har gått ned her.

2676

20) På dei gamle Lidestolane Løkjane og Kao =
set hadde dei træe (jfr. opprinnel 13). Stølsbol
til bruk 3 i Løkjane har ikkje vore i bruk
eller om lag 1850, men i mi tid hugsar eg
ei no restane eller ei høyløe som stod nede
på træet. På Jonstolen i Raumsalen, der han
gar Ajølle Støl til bruk 3 i 1907, var det då
eit lite træ til kvart Stølsbol. Vært kunne
vera eit par mål. Det var dugelig hevd
så det var ^{smilt} med gras. Gamle folk fortalde
at desse træa ikkje var så gamle. Det var
ein av meimene som Gjyst hadde laga seg
eit lite træ og hadde hatt høyet inn på flors-
leummen. Eret eller kom det eit fald snøkast
eller at dei var komne på Stølen, og då
var all hølingane berga med desse høya.
Sidan laga dei andre seg træ på Jonstø-
len. Dette skulle ha vore tidleg i 1800-talet.
Summe hadde ut hevd om hausten, men mest
vanleg var det å ha hevd utover om våren.
Dei gjorde det gjerne når dei luftfærde med
smalen. Juvding om våren hadde den føre-
minnen at når dei kliste træet god til med
myr, så gjorde ikkje smalen så mykje
skade om dei larant seg innpå. Høyet frå
Stølstræet køyrde dei heim til liggdar om vinteren.
Var det mykje snø, var det ei fol kerøyting,
og difor slo dei seg saman og tok køytinga
på same tid. Stundom kunne dei vera hel-
dige så dei køyrde høyet på Skarafjøre, men
oftast laut dei kerøyta. Det var ikkje så lite
høy dei fekk heim frå Stølen, summe hadde
mange lass. —

Johannes Lid

Oslo 17. desember 1948.